

DÜNYEVİ*

HAKAN KIZILTAN

Başka Türlü Bir Şey Benim İstedğim

İnsan çoğu kez, bu dünyada, sahip olduğu imkânların çok ötesinde arzulara kapılmış halde buluverir kendini. Sıklıkla, hüsrana yazgılı arzuların peşinde koşarken rastlarız ona. Umdukları ile buldukları pek denk değildir birbirine. En elverişli koşullarda bile bu dünya ve nesnelere yeterince tatmin edici bulmaz. Başkalaşma hastalığına tutulmuştur o; her daim başka bir şeyin, başka bir kimse ve başka bir benin, başka bir yer ve başka bir zamanın hasretini çeker durur. Arzuladıklarıyla bu dünyanın ona sundukları arasında bir türlü kapanmayan ıstırap verici mesafenin sıfırlanacağı, şu “eğreti dünya”da şimdiye dek neyi arzuluyor da elde edemiyorsa ona sınırsız biçimde sahip olabileceği, neye gücü yetmiyor da yapamıyorsa artık bir çırpıda yapabileceği, sınırsız imkâna ve özgürlüğe kavuşacağı bir başka dünya halinin özlemini çekmekten alıkoyamaz kendini. Başka bir şeydir onun istediği “*ne ağaca benzer ne de buluta, burası gibi değil gideceği memleket, denizi ayrı deniz, havası ayrı hava*”.

İnsandaki bu uslanmayan hayalperestliği, bir türlü ikmâl olmayan yetersizliği, avutulması imkânsız hoşnutsuzluğu ve dinmek bilmeyen özlemi kişisel mazisinde yaşadıklarına ve/veya içinde bulunduğu toplumsal koşullara bağlamakta acele etmeyelim. Sanki her şey yolunda gitseydi, her şey olması gerektiği gibi olsaydı da yine kendinden, bu dünyadan ve hayatından yeterince memnun olmayacak, içi hep bir yanıyla buruk, bir başka hali arzulayıp duracaktı insan dediğin. *Kanımca, kendini durmaksızın tekrar eden tüm bu içsel deneyimler insanın kişisel tarihiyle bağlantılı ilişkilerinin ötesinde, çok daha derinlerde, esas itibariyle doğayla ilişkisi içinde şekillenmiş, bu dünyadaki mevcudiyet biçimiyle ilişkilidir.*

Bu yazıda ruhsallığı gerçek ve/veya fantastik ilişkilerin dışında, insani varlığın dünyevi mevcudiyeti bağlamında ele alacağım. Söz konusu mevcudiyetin, insan ruhsallığını kuran ve koşullayan ve galiba karmaşıklaştıran, bir hayli de ilginçleştiren eğretiliğinden söz edeceğim.

Peki, neden eğretilik? İnsanoğlunun istisnai evrimsel geçmişinden miras, bu dünyadaki varlık durumunu tayin eden, varoluşunu travmatik bir hal olarak yaşantılamasına sebep olduğu içindir ki insanlıktan ve dünyevilikten kaytarmaya yönelik türlü büyükenmeci narsisistik güdülenmelere yol açan, onu her daim endişeli ama tam da bu sebeple yaratıcı da kılan kökensel bir “zaafiyet”e, ontolojik bir “arıza”ya işaret ettiği için.

Mevcudiyetin eğretiliği ile esas itibariyle insanın benzersiz evrimsel tarihi içinde şekillenmiş egosunun içgüdüleri karşısındaki organik yetersizliğini kastediyorum. Nitekim insanoğlu diğer hayvanlarla benzer içgüdülere (beslenme, savaş-kaç, üreme, vb.) sahip olmasına rağmen, evrimsel geçmişi dolayısıyla, söz konusu içgüdüleri tatmine taşıyacak

* PSİKEART dergisinin “Özgürlük” konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:32.

(nötralize edecek) yeterlilikte beceri ve donanımdan, genetik olarak tayin edilmiş, bedene içkin –deyim yerindeyse- “organik ego”dan yoksundur. İçgüdüleri nötralize edebilecek yetkinlikte organik egonun yokluğu insani varlığı temellendiren ve onun oluşumuna imkân tanıyan ontolojik bir boşluk meydana getirir. Söz konusu organik yokluk ve ontolojik boşluk yaşantısal düzlemde insanın duygu, düşünce ve davranışlarına ve giderek tüm varoluşuna nüfuz eden kronik bir yetersizlik ve acizlik deneyimine yol açar.

İnsani varlığa içkin yetersizlik ve/veya eksiklik nöro-ontolojik doğası gereği kişilerarası ilişkilerin erişim alanı dışında konuşlanmıştır. Söz konusu ilişkilerin nüfuz edemediği menzilde yer alan bu “ontolojik arıza”dan kişisel olumsuz deneyimler sorumlu tutulamayacağı gibi, söz konusu “arıza” en empatik annenin, en insancıl kültürün ve en etkili psikoterapinin bile düzeltici etkilerine kapalıdır; dolayısıyla giderilemeyecek cinsten bir tür kader gibi görünür. Tüm bu saptamalardan hareketle, insanda ruhsallığı temellendiren dinamiğin bu “kökensele arıza” olduğunu, hatta aslına bakılırsa ruhsallığın, son tahlilde, bu “kökensele arıza”yla baş etmek üzere, insan bilincine has yaratıcı-sembolik düşüncenin sunduğu bilişsel imkânlar sayesinde yapılaştığını ve işlediğini ileri süreceğim.

İnsanlıktan ve Dünyevilikten Kaytarmak

Acizlik varoluşta açılmış bir gedik misali zonklar. Egonun içgüdüleri karşısındaki içsel yetersizliği dolayısıyla bu dünyadaki mevcudiyetini her daim ölüm endişesini içeren travmatik bir mevcudiyet olarak yaşantılayan insanoğlu, tutkulu bir güdülenmeyle dünyeviğinden kurtulmaya, insanlık durumundan kaytarmaya çalışır. Söz konusu güdülenme her türlü yoksunluk ve engelden arınmış varlık haline ulaşmak isteyen, tanrısallığa terfi etmek suretiyle yoksunluğunu, aczini, yetersizliğini ve çaresizliğini tatsız bir mazi gibi geride bırakacağını ve böylelikle insanlık durumundan kurtulup insan olmanın ıstırabına nihayet son vereceğini uman insanoğlunun en kadim, en insani, en tutkulu ama aynı zamanda en tahripkâr arzusuna işaret eder. İnsan en temelde travmatik mevcudiyetini aşmaya meyilli bir varlıktır; aczini sıfırlamak, muktedir olmak, kursağında kalmış tüm heveslerini gerçekleştirecek, “Ol!” dediğini olduracak tanrısal kudrete erişmek ve cenneti yaşantılamak, organik empotansın acısını ruhsal omnipotans rüyasıyla dindirmek ister.

Aczin sıfırlanabileceği ve tamlık idealine ulaşabileceği yanılsamasına kapılmış insanoğlu için tüm mesele artık bunu mümkün kılacak fetiş nesnenin peşine düşmektir. Hayat, bundan böyle, büyülü fetiş-nesnenin bitmez tükenmez ama nafîle arayışına dönüşecektir. O denli tutkulu bir arayıştır ki bu, büyülü nesneyi elde etmek ve ruhsallığın tanrısal krallığına girmek için insanoğlu hemen her zorluğu ve uğursuzluğu göze alabilir. Tutkulu aşkın, gözükara cesaretin, coşku dolu umudun, sarsılmaz inancın olduğu kadar nefretin ve hıncın, yıkıcılığın ve zalimliğinin ve hasedin ardında da aynı güdülenme yatar.

Aczin bir gün ve bir biçimde sıfırlanabileceğine, aczi sıfırlayacak büyülü fetiş-nesnenin bu dünyada gerçekten varolduğuna ve elde edilebileceğine imân eden insanoğlu travmatik olarak yaşantıladığı mevcudiyetini inkâr etmek üzere ürettiği yanılsamalara sıkı sıkıya sarılır. Ruhsallığın aczin ıstırabına bir afyon, aczin aşılmasında benliğe bir çözüm olarak takdim ettiği bu yanılsamalar insanın boş hayallere kapılmasına yol açar. İnsanoğlu, insan olmaktan kurtulmak için nafîle çırpınır durur; öyle ki varoluşundaki ıstırabın önemli bir kısmı, salt aczden değil, bu aldaniş, çırpınıp ve kaçınılmaz hayalkırıklıklarından kökenlenir.

Ruhsal Yanılsamalardan Özgürleşmek

Psikanalitik veri ve gözlemler ruhsallığın organik yetersizlikten türeyen ontolojik acizlikle temelde iki yöntemle baş etmeye çalışıldığını ortaya koyar. Birincil süreç ve yapıların güdümündeki *birincil yöntem*, çeşitli narsisistik yanılsamalarla ilişkili taktik ve stratejiler kullanmak suretiyle ontolojik acizliği, esas olarak, inkâr etme çabasıdır. Bu yöntemle paralel ancak zıt istikamette işleyen *ikinci yöntem* ise ontolojik acizliği kabullenir, onunla gerçekçi ve yaratıcı biçimlerde baş etmeye çalışır. İkincil süreç ve yapıların egemenliğindeki bu ikincil yöntem sayesinde insanoğlu bu dünyadaki mevcudiyetinin hakikatiyle yüzleşir, narsisistik yanılsamalara kapılmaksızın yetersizliğini ve acizini sabır, sebat ve tevekkül içinde telafiye çalışır. Ruhsallıkta acizliğe verdikleri tepki bakımından radikal biçimde birbirinden farklılaşan bu iki yönelim adeta iki ayrı dünya halinde yan yana devinir durur.

Acizlikle baş etmede ruhsallığın müracaat ettiği ilk yöntem verili, refleksif ve –deyim yerindeyse- “fabrika ayarı” tepkidir. Oysa ikincil yöntem ruhsallığın özgürlük alanına ait bir olasılıktır, kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaz; oluşumu, olumlu/libidinal bağlamda, benliğin ve nesnelere aktif iradesini gerektirir. Ruhsal dünyaya hangi yönelimin egemen olacağı, ikincil yöntemin yapılaşmasına ve birincil yöntemle arasındaki “iktidar mücadelesi”nin seyrine göre belirlenecektir. Bir başka biçimde ifade etmek gerekirse, birincil yöntem ruhsallığın acizlikle mücadelesinde verili ve refleksif tepki olarak her halükarda mevcutken ikincil yöntemin içdünyada belirmesi, yapılaşması ve “ruhsallığın iktidarı”nı ele geçirmesi benliğin kişilerarası ilişkilerinde yaşadıklarına bağlı olarak olumlu/libidinal nesne ilişkilerinin olumsuz/agresif olanlara baskın hale gelmesine endekslidir. Bütünleşmiş olumlu/libidinal nesne ilişkilerinin desteğiyle ikincil ruhsal yapı ve süreçler içdünyaya egemen olabilseler de bu durum mutlak ve ebedi değildir; acizliğin hissedilen şiddeti ve agresif yaşantıların yoğunluğu ölçüsünde her daim tehdit altındadır.

O yüzdendir ki insanoğlu için ruhsal olarak büyümek ve olgunlaşmak, yanılsamalara kapılmaksızın bu dünyadaki kökensel varlık durumuyla cesaretle yüzleşmek ve hesaplaşmak; bir yandan travmatik bir mevcudiyet olarak yaşantıladığı insanlık halinden kaytarmaya yönelik tüm büyüklenmeci yanılsamalarından feragat edip salt insandan ibaret olmaya razı gelmek, yani insanileşmek; öte yandan sılıya dönmek için gün sayan bir gurbetçi eğretiliğiyle yaşadığı bu dünyanın aslında bir alternatifi olmadığını, ne yapacaksa burada yapabileceğini fark edip nihayet bu dünyaya yerleşmek, yani dünyevileşmek zordur zor olmasına ama onun için tek çıkar yol da budur. Nitekim, optimal gelişim seyri içinde insan, acizliğine tahammül edebildiği ölçüde, ontolojik gediği sıfırlama hırsını dizginleyip bu dünyanın sıradan nesnelere büyümlü fetiş-nesnelere biçiminde sanılamaktan kurtulur. Giderek dünyaya ve nesnelere sevgiyle bağlanabilen ve insandan ibaret olmaya rıza gösteren bir makama yükselirken artık sesi iyiden iyiye kısalmış yanılsamaların davetkâr çağrılarını pek kulak asmaz hale gelir. Hoş ama boş vaatlerle baştan çıkmayacak kadar olgundur artık.

Dünyevî ve İnsanî Makam

Dinsel düşüncede dünyevileşmek neredeyse her zaman olumsuz bir çağrışıma sahiptir oysa. Bir hayal perdesi ve imtihan âlemi olarak addedilen bu dünya ve nimetlerine kapılıp da “asıl âlem”i unutmak kınanır. Bu nedenle çeşitli dinsel ve/veya mistik-tasavvufi ekoller insanoğlunun dünyevi nesnelere ve eylemlere “nefsi düşkünlüğü”nü ortadan kaldırmak

amacıyla bazı çile, perhiz ve kaçınma pratiklerine başvurur. Dinsel düşüncede, insanın kendini kaptırmaması salık verilen dünya ve nimetleriyle kast edilen, aslında, fetiş karaktere bürünmüş ve buna uygun olarak muamele edilen nesnelere dünyasıdır.

Dinsel dünya görüşü, ontolojik gediği kapatma hayaline kapılmış insanoğlunu, gediği kapatacağına inanılan fetiş nesnelere yönelik düşkünlüğü ve peşinden sürüklendiği tanrısal büyülenmeci ihtirasları karşısında uyarırken haklıdır. Evet, insani varlığa nakşolmuş ontolojik gedik kapanmayacaktır; evet, insanoğlu, yanılısamalı biçimde gediği kapatmaya muktedir nesne olarak sanıladığı fetiş nesne ve nesne-eylemlere tamah etmekten kaçınmalı, nafile gayretlerden caymalıdır. *Ancak tüm bu uyarılarına rağmen, dünyayı kutsal mekân ve kutsal kişilerle, kutsal nesne ve eylemlerle büyülerken aslında fetişlerle bezeyen, ontolojik acizlikten muaf ego idealini gerçek addettiği bir varlığa (Tanrı) yakıştıran, bu dünyanın biricikliğini inkâr ederken (fani ve yalan dünya) dünyevi acizliğin sıfırlanacağı ideal bir mekânı (cennet) varsayan, bir başka yer ve zamanda insan olmaktan kaynaklanan tüm yetersizliğin, aczin ve ıstırabın dineceğini ve tümgüçlü bir benlik halinin mümkün olduğunu vaz etmekle dinsel düşünce, son tahlilde, insanlıktan kaytarma gayretinin bir türevi olmaktan ileri gidemez.*

Dinsel veya seküler, tüm mutlakiyetçi ütopyik ideolojilerin telkin ettiğinin aksine, insan olgunlaşmak, büyümek ve gerçekten mutlu olmak istiyorsa şayet, dünyevileşmeyi ısrarla talep etmesi, insanilikte ayak diremesi icap eder. Bu ısrar ve kararlılık sayesinde mevcudiyetinin temel hakikatini ondan gizleyen yanılısamalardan özgürleşirken fuzuli endişe ve arzuların kurtulmakla kalmaz, mevcudiyetin eğretiliğini telafi edecek gerçekçi ve köktenci uğraşlara odaklanma imkânını da kazanır. İnsanileşmek ve dünyevileşmek insanoğlunun nihai olgunluk makamıdır çünkü.